

Ion **ÎNCĂ O DATĂ**
CIOCANU **DESPRE UMERI**
ȘI UMERE

Titlul microeseului de față nu va să însemne numai recunoașterea faptului că ne-am mai referit la aceste două forme de plural ale unuia și aceluiași cuvânt – *umăr*. El are menirea să ne ferească de greșeala generată din confuzia sensurilor exprimate de acel *umăr* care e „parte a corpului omenesc corespunzătoare articulației dintre mână și trunchi” și care la plural are forma *umeri* și acela care e „umeraș”, adică „obiect pe care se atârnă hainele în dulap, cuier etc., format dintr-o bară orizontală (puțin curbată) care se introduce sub umerii unei haine și dintr-un cârlig pentru agățat; umăr, umerar” și care la plural are forma *umere* (**Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 1132-1133). Tableta se dorește un răspuns cât se poate de calm și respectuos unui coleg de breaslă care ne-a apostrofat că prin eseurile noastre noi forțăm uși deschise, că ne ocupăm de lucruri cunoscute, elementare, de care au nevoie numai elevii din clasele începătoare etc. La riposta noastră că pluralul este o adevărată problemă în știința limbii, că am putea vorbi despre un fenomen complex și complicat al pluralului, că – în fine – este curios și antrenant acest fenomen, colegul a dat din mână a lehamite, chipurile: ce să mai vorbim?

Și poate am fi încetat a ne ocupa de formele de plural diferite ale unora și acelorași substantive (tip: *snopi* și *snopuri*, *sâni* și *sânuri*, *piepți* și *piepturi*...), dacă nu am fi citit într-o intervenție publicistică interesantă și utilă, în fond, semnată de un coleg cărturar (în fond) și publicată într-un săptămânal bine îngrijit (iarăși: în fond): „Crucea nu e atât de grea de dus (sic!), dacă umerile care o pot sprijini...” (*Literatura și Arta*, 2006, 19 octombrie, pag. 4). Cine îndrăznește să ducă crucea pe... umeri, adică pe umerare / umerase?

Evident, în context se cere folosit pluralul *umeri*!

Or, sunt atâtea cazuri în care formele de plural ale substantivelor ne pot juca festa fie din lipsă de cunoștințe, fie

din lipsă de... atenție! *Umerii* și *umerele* nu sunt numai un exemplu concret, dar și un prilej cu care încercăm să atragem luarea aminte a tuturor iubitorilor de limbă, inclusiv a colegului la care ne-am referit ceva mai devreme, care – între altele fie spus – are și lucrări demne de atenție și chiar de prețuire, că fenomenul pluralului necesită să fie luat în dezbatere cât timp greșelile la acest compartiment nu au devenit o simplă și banală amintire.

OBRAJI, OBRAZE, OBRAZURI

La prima vedere, ce-i aici complicat: un obraz, doi *obraji*? Un coleg, de exemplu, are obraz rumen; când îl întâlnim și pe un al doilea, vedem că ambii au *obrajii* rumeni, și am pune punct discuției.

Dar scrie Iulian Filip în *Literatura și Arta* din 19 octombrie (2006): „În cartea mea... vor figura trei președinți de Republica Moldova, aproximativ opt premieri, toți miniștrii culturii cu care am avut norocul și nenorocul să fiu contemporan..., scriitori, actori, interpreți, jurnaliști, personaje schimbate la față și la obraze...”

La *obraze*?

Corect!

Un obraz, doi *obraji* – „fiecare dintre cele două părți laterale ale feței; pielea care acoperă aceste părți” (**Dicționarul explicativ al limbii române**, pag. 707). Când e vorba însă despre „partea anterioară a capului omenesc; față, figură, chip”, despre „persoană, ins” ori despre „rang, condiție, stare socială”, forma de plural a substantivului este anume *obraze*. Adică: un obraz, două *obraze*, substantivul nemaifiind masculin, ci – evident – neutru.

E un alt caz interesant, incitant, specific și – nu în ultimul rând – foarte nimerit pentru a mai sublinia o dată importanța cunoașterii bune ori – de ce nu? – a intuiției sigure a fenomenului pluralului. Am zis „fenomenului”, și sperăm să nu fi greșit, de vreme ce substantivele la numărul plural ne prilejuiesc nenumărate surprize: avem *termeni* (în lingvistică, în matematică etc.), dar și *termene* (perioade de timp); avem *umeri*, dar și *umere*, *capi*, dar și *capete*, ba chiar și *capuri*.

Iar revenind la *obraji* și la *obraze*, ne vedem nevoiți să constatăm că același dicționar la care am făcut trimitere ceva mai devreme ne „fericește” și cu o notă, între paranteze, că în cazurile în care avem în vedere „partea anterioară a capului omenesc: față, figură, chip” și „persoană, ins”, pluralul substantivului *obraz* este și *obrazuri* (pag. 708).

Bineînțeles, această, a treia, formă de plural a cuvântului *obraz* complică și mai mult lucrurile, dar acestea trebuie învățate, știute, asimilate conștient. Fără efor-

tul intelectual cerut de fenomenul pluralului (dacă nu vă supără cumva reluarea expresiei) riscăm să comitem erori care numai oamenilor prea puțin cărturari li se par „mici”, „lipsite de importanță” și – ca să vedeți! – „scuzabile”.

TIMPURILE ȘI TIMPII

Substantivul *timp* este neutru și are pluralul *timpuri*, câtă vreme semnifică durata unei acțiuni sau a unui eveniment, ca în propozițiile „Toate acestea s-au întâmplat în timpul războiului” și „Pe timpurile de demult pe aici se întindeau păduri dese și bogate”.

Dintre celelalte semnificații ale acestui substantiv neutru o evidențiem pe cea de categorie gramaticală cu ajutorul căreia desemnăm momentul în care se desfășoară acțiunea unui verb: timpul prezent, timpul trecut, timpul viitor, concordanța *timpurilor* etc.

Nu insistăm prea mult în direcția explicării fațetelor diferite ale singularului *timp* și ale pluralelor *timpuri*, relativ bine conștientizate de marea majoritate a vorbitorilor și scriitorilor de limba română.

Aspectul cel mai interesant, mai incitant și – drept consecință – cel mai greu de asimilat îl constituie *timpul* în accepție de substantiv masculin, uneori identificându-se – ca sens – cu timpul / timpurile în accepția de substantiv neutru. Un exemplu edificator aducem din Eminescu: „În calea timpilor ce vin / O stea s-ar fi aprins”, în care forma *timpilor* exprimă absolut același conținut ca și *timpurile* (perioade determinate istoric, epoci etc.).

Autorii **Dicționarului explicativ al limbii române** consideră forma aceasta de plural „învechită”, și nu fără temeii. În orice caz, **Dicționarul ortografic, ortopic și morfologic** (sursă lexicografică normativă!) nici n-o mai pomenește.

Substantivul *masculin* (timp / timpî) există în limba noastră, este absolut imperios să-i cunoaștem semnificațiile și, bineînțeles, să-l întrebuițăm corect. El denuște „fiecare dintre fazele ciclului termodinamic al unei mașini termice cu piston, care corespunde unei curse complete a acestuia”, ca în cazul oricărui *motor în patru timpî* (descifrarea sensului și exemplul sunt transcrise aici din **Dicționarul explicativ**, pag. 1092).

Timpul / timpîi sunt termeni întrebuițai curent și în domeniul muzicii, în care semnifică „fiecare dintre fazele egale care alcătuiesc o măsură; bătaie” (*Ibidem*).

Delimitarea substantivului neutru (*timp / timpuri*) de cel masculin (*timp / timpî*) poate părea unor cititori un gest gratuit, nu este însă așa. Folosirea fiecărui cuvânt în contextul potrivit și cu forma de plural specifică și caracteristică

n-a încetat să constituie un imperativ. În orice caz distinsa doamnă a lingvisticii române Mioara Avram n-a considerat un lucru inutil să ne prevină asupra sensurilor concrete, inerent diferite unul de altul, ale substantivelor *timp* / *timpuri*, pe de o parte, și *timp* / *timi*, pe de alta. În cartea sa **Limba română între corect și incorect** (Chișinău, Editura Cartier, 2001, pag. 212-213) citim: „Starea atmosferei determinată de ansamblul fenomenelor meteorologice» se numește *vreme* s.f. sau *timp* s.n. Ambii termeni sunt defectivi de plural cu acest sens, pe când cu alte sensuri pot avea plural: *vreme* are două forme de plural admise în normă, *vremuri* și *vremi*, pentru sensurile «perioadă» și «ocazie», iar *timp* are pl. *timpuri* pentru sensurile «perioadă» și «categorie gramaticală» și este s.m. cu pl. *timi* când înseamnă «fază a unei mișcări, a ritmului»”.

Nu este deloc lipsit de importanță faptul că un an mai devreme distincția convenită între *timp* / *timpuri* și *timp* / *timi* o făcea, la Chișinău, Andrei Crijanovschi în **Dicționar de dificultăți ale limbii române** (pag. 386) și nici acela că deosebirea de care ne-am ocupat în paginile de față – *timpul* s.m. cu pl. *timi* și *timpul* s.n. cu pl. *timpuri* – este făcută în chip tranșant de către autorii ediției a II-a, revăzută și adăugită, din 2005, a **Dicționarului ortografic, ortoepic și morfologic** (pag. 798).

În ceea ce ne privește, n-am făcut decât să reluăm problema, în scop mai curând pur propagandistic decât propriu-zis științific, și sperăm ca gestul să nu ne fie luat în nume de rău.

Gestație II (acuarelă)